

Biržiška Mykolas

Lietuvių literatūros istorikas, profesorius, antrasis LMA vadovas, Vasario 16-osios Akto signataras. Gimė 1882-08-24 Vieکشnuose, Mažeikių apskritis. Mirė 1962-08-24 JAV, palaidotas Los Anžele, Kalifornija, 2018 m. perlaidotas Vilniuje Rasų kapinėse.

1901–1907 m. studijavo teisės, ekonomikos ir literatūrinės istorijos mokslus Maskvos universitete, kuriuos teko nutraukti dėl dalyvavimo studentų pasipriešinimo kovoje ir įkalinimo Vilniaus, Kauno, Maskvos kalėjimuose.

1905 m. dalyvaudamas didžiajame Vilniaus Seime M. Biržiška pirmąkart apsilankė mieste, kurį iškart pamilo. 1907 m., sukūręs šeimą, persikraustė į Vilnių. Čia dirbo pas vieną žymiausių Lietuvos advokatų Tada Vrublevskį, per kurį užmezgė ryšius su to meto Vilniaus intelektualais. Buvo Vilniaus vadavimo sąjungos vienas kūrėjų ir pirmininkas. 1917 m. kartu su kitais lietuvių inteligentais ėmėsi organizuoti Vilniaus konferenciją. Renkant Lietuvos Tarybą, M. Biržiška buvo žinomas socialdemokratų partijos veikėjas. Taryboje jis pasižymėjo kaip vienas ryškiausių antimonarchistų bei pasisakė už visavertę Lietuvos Nepriklausomybę. Po Nepriklausomybės atkūrimo, suformavus Lietuvos Vyriausybę, buvo paskirtas švietimo ministru, ėmėsi atkurti Vilniaus universitetą, telkė lietuvių inteligentiją, dirbo visuomeninį darbą, bandydamas kurti konstruktyvius lietuvių ir lenkų tautų santykius. 1915 m. Vilniuje įsteigus pirmąją lietuvių gimnaziją, M. Biržiška tapo jos direktoriumi ir lietuvių kalbos mokytoju.

1919 m. pradžioje Vilnių užėmus iš pradžių bolševikams, o vėliau lenkams ir Lietuvos Vyriausybei nutarus pasitraukti į Kauną, M. Biržiška trauktis atsisakė. Jis buvo paskirtas Lietuvos generaliniu įgaliotiniu Vilniuje. Iki 1922 m. M. Biržiška galima sakyti vadovavo Vilniaus lietuvių pilietinei, kultūrinei pasipriešinimo akcijai už Vilnių – Lietuvos sostinę. Puikiai mokėdamas lenkų kalbą ir pažindamas kultūrą, jis ėmėsi spaudos darbo, redagavo laikraščius. Leidinius Vilniaus krašte leido ne tik lietuvių, bet ir lenkų kalba, supažindindamas vietinius lenkus su Lietuvos

Vyriausybės siekiais, tačiau po poros metų buvo suimtas ir išvarytas į Kauną. Persikėlęs į Kauną tapo naujai įkurto Lietuvos universiteto profesoriumi (nuo 1922 m.) ir rektoriumi (1926-1927 m.). Aktyvioje politikoje M. Biržiška beveik nedalyvavo – jis pasuko į mokslą. Iš viso M. Biržiškai 1903–1938 m. laikotarpiu priskiriama per 8 tūkst. rašinių: knygų, straipsnių, įrašų „Lietuviškojoje enciklopedijoje“, vadovėlių, atsiminimų ir t. t.

Lietuvai atgavus Vilnių, M. Biržiška nuo 1940 m. pradžios grįžo atkurti Vilniaus universiteto ir jam vadovauti. Čia iškart susidūrė su didžiulėmis problemomis. Jam teko laviruoti tarp daugelio lietuvių norų lituanizuoti tik ką atgautą universitetą ir sugyvenimo su lenkais, sudariusiais studentų daugumą. Užklupus sovietinei okupacijai, M. Biržiška tikėjosi išsaugoti universitetą. Netrukus jį pribloškė, ką daro okupacinė valdžia. Profesorius kreipėsi į tuometinį švietimo ministrą ir prašėsi atleidžiamas iš pareigų, bet atleistas nebuvo. M. Biržiškai išlikti rektoriaus poste pirmosios sovietinės okupacijos metais padėjo tai, kad jis buvo kairiųjų pažiūrų. Nepriklausomybės metais M. Biržiška priklausė draugijai SSRS tautų kultūrai pažinti, 1935 m. lankėsi Maskvoje.

Nacių okupacijos metais profesoriui teko rūpintis ir Mokslų akademijos (MA) reikalais. 1941 m., vokiečių armijai užėmus Lietuvą, MA nebuvo uždaryta. Jos vadovai bei darbuotojai, patikėję galimybe dirbti okupuotame krašte, kreipėsi į Laikinąją vyriausybę su prašymu išsaugoti MA ir leisti jai veikti. Sutikimas buvo gautas su įvairiomis išlygomis, kurios lėmė MA statuto pertvarkymą, žydų tautybės asmenų atleidimą, vadovybės pakeitimą. Naujajame statute MA vadovai buvo pavadinti pirmininkais. Pirmuoju tapo Mykolas Biržiška. Pradžioje jam Vilniaus miesto ir srities komiteto įsakymu buvo pavesta laikinai eiti MA vadovo pareigas, o patvirtinus naująjį statutą, 1941 m. lapkritį visuotiniame MA susirinkime jis buvo išrinktas pirmininku. Šias pareigas ėjo iki 1941 m. gruodžio mėn. kai turėjo pasirinkti, ar likti VU rektoriumi, ar MA pirmininku. Pagal tuo metu galiojusią tvarką vienas asmuo negalėjo dirbti dviejose vietose. Jis pasirinko Vilniaus universitetą. MA pirmininku tapo Vladas Jurgutis, bet šiam susirgus, M. Biržiška ėjo pirmininko pareigas iki 1942 m. vasaros.

Prasidėjus vokiečių okupacijai M. Biržiška iš pradžių sveikino permainas, tikėdamas, kad vokiečiai suteiks Lietuvai daugiau laisvių. 1943 m., kai vokiečiai grasino Lietuvai represijomis, pasisakė už derybas su jais ir pasirašė atsisaukimą į visuomenę, tikėdamasis iš vokiečių gauti nuolaidų. Lietuvių bendruomenei susirinkus į konferenciją ir svarstant, ar reikalauti nepriklausomybės, ar ne, siūlė aiškiai nepasisakyti prieš vokiečių valdžią, kad tauta nepatirtų represijų. Vėliau, emigracijoje, jis dėl tokių sprendimų ir nuolaidžiavimų vokiečiams kai kurių tautiečių buvo smerkiamas.

Galiausiai aplinkybių verčiamas profesorius M. Biržiška 1944 m. pasitraukė iš Lietuvos. Savo didžiausią turtą, daug metų kauptą ir pavyzdingai tvarkytą biblioteką (10 tūkst. tomų), visą surinktą

archyvinę medžiagą profesorius paliko Lietuvoje. Ši vertinga biblioteka ir asmeninis archyvas profesoriaus buvusio mokinio K. Korsako rūpesčiu pateko į centrinę Mokslų akademijos biblioteką ir į Lietuvių literatūros ir kalbos instituto, kuriam nuo 1946 m. jis vadovavo, biblioteką. Gyvenimo saulėlydį M. Biržiška praleido Los Andžele, kur emigrantų iš Lietuvos buvo nedaug. Bet ir būdamas emigracijoje rašė apie Vilnių ir manė, kad jo odisėja turėtų baigtis grįžimu namo. Mirė M. Biržiška 1962 m. nuo širdies smūgio.

1946 m. Lietuvos TSR liaudies komisarų tarybos nutarimu M. Biržiška buvo pašalintas iš Mokslų akademijos kaip „tėvynės išdavikas“. 1988 m. Lietuvos TSR mokslų akademijos prezidiumas šį nutarimą panaikino.

Savo testamente jis išreiškė norą būti palaidotas Vilniuje, Rasų kapinėse. Paskutinė profesoriaus valia buvo išpildyta: „su Vaciumi ir Viku“, kaip jis pats vadino brolius, artimi išliko iki gyvenimo galo ir Rasose 2018 m. liepos 11 dieną perlaidoti kartu.

M. Biržiška yra paskelbęs nemažai mokslo straipsnių, parašęs populiarių knygelių iš istorijos, kultūrologijos studijų, parengęs spaudai dainų rinkinius, išvertęs grožinių kūrinių. Parengė vadovėlius „Lietuvos geografija“, „Lietuvos istorijos pradžiamokslis“, „Dainų istorijos vadovėlis“, knygas „Anuo metu Vieکشniuose ir Šiauliuose“, „Mūsų raštų istorija“, „Iš kultūros ir literatūros istorijos“, „Senasis Vilniaus universitetas“ ir kt.

Parengė

LMA Organizacinio sk. vyriausioji specialistė

Valerija Paškauskienė

Naudoti šaltiniai:

Pšibilskis, V. B. Mykolas Biržiška. Patrioto, mokslininko, kultūrininko gyvenimo ir veiklos pėdsakais. Vilnius, 2009.